

BESEDNIK.

Kratkočasen in podučen list za slovensko ljudstvo.

Izhaja 20. vsakega mesca.

Velja celoletno 2 gld. — polletno 1 gld.

List 3.

V Celovcu 20. marca 1875.

Leto VII.

Strunam.

Pojte, pojte strane vbrane!

Serce mi nemirno bije,
In po žilah vré mi kri;
Blisk mi švigajo oči,
Ko začujem harmonije
Rahle vaše melodije.

Glas vaš v sercu mi odmeva,
Ono vam nazaj odpeva,
Kaže vam skeleče rane,
In vtolaženo veleva:
„Pojte, pojte strune vbrane!“

P.

Županova Neža in Blagajev Tine.

(Pripoved iz kmečkega življenja.)

(Dalje.)

V. Na svetega Martina večer.

Sveti Martin prinese pusto vreme. Zemlja odene svoje gole ude v zimsko obleko, kajti cvetje in listje je spopadalo. Reka šumi v sivem toku skozi mertve loke, motni potoki teko v polnih pretokah z gorskih krajev, kjer jih neprenehoma deževje z vodo obilno napaja. Ostri vetrovi se pojajo po zraku in spremljajo je megle, čadi in oblaki. Vihar jezno tuli, vertinči se po drevji in germovji. Njegov neuljuden piš nosi na okna suho listje in raz strehe meče opeko.

Nič ne dé. Kmetu je vendar ta dan mil in drag, kajti zdaj si more odpočiti od vse poletne vroče pridnosti in marljivosti. Čeravno čuti, da si je moral s potom svojega obraza vsakdanji kruh služiti, danes le izbije in prepodi iz glave skerbi in potrebe, ker je vse pod streho spravljeno in mu je hiša polna blagoslova. V prostornem skednji so nakopičeni otepi in snopi, žitnica je polna sadú in semena. Ali vé, da mu je večje bogastvo od žita močno in dobro vino, ki leži v globoki hladni kleti? Tu leži sod tik soda in

v sodih blaga kapljica nemirno vrè, kakor bi jo vznepokojevali nagajivi duhovi, ki nam glavo tako sladko omamljajo, kedar iz kupice serkamo to božjo kapljico. To vse je kmet premislil, pa se za to na današnji dan veseli, in veseli se še bolj za to, ker sme pozabiti skerbi in težave, kajti plačal je davke.

Zbrali so se stari in mladi, moški in ženske v oštariji pri Pernušu. Tam je danes vse židane volje. Hišo razsvetljuje vse polno luči, ki mečejo svetlobo daleč po dolini. V kerčmi je vse živo in glasno. Rog trobi, bas buči in in strune pojó. Dà-te, kako se plesavci in plesavke urno verté in sučejo! Kako kupice veselo doné! Kako polnoglasno se pesmi razlegajo! Noga bije pòd, persi se širijo, veselje je vsestransko.

Stari prijazno vkupaj sedé v zadnji izbi za plesalnico. Oče Župan je tudi med njimi in po hrastovih mizah roma sladko vince od enega k drugemu. Govorica teh mož je modra in pametna. Pogovarjajo se o trgovini in denarji, o nogradih, travnikih, gozdih in njivah. Pogovarjajo se o davno preteklih časih, kako je takrat bilo, kedar so bili oni fantje, kako da je bila takrat mladež serčna in neposajena, zdaj pa ne dela nič takega, kar so oni počenjali. Pa vendar le počenja, kar so oni počenjali, ker sinovi so se po očetih zvergli, kajti v prednji sobi se sučejo fantje in dekleta po starodavnem brenku strun in skoku nog, vse tako kakor so se oni verteli in noge premetavali.

Morebiti pa imajo starci vendar le prav? Ali ni mlajši zarod veliko bolj razuzdan? — Čuj, kakšen šunder je to v plesalnici? Fantje so se sporekli in sperli. Kdo je razpertije kriv? Rudeči Ureh ravno z Nežo pleše, in ko se vertita, oglašajo se med fanti bodljive besede. Fantje, ki zastonj postopajo že dolgo za lepo Nežo, Urha nič kaj ne morejo, pa so se začeli norca delati. O kako obirajo Nežiko! „Prevzetnost — pravijo — hodi pred padcem! Goska je visoko zletela, ali bo nizko sedla!“ France, ki mu je vino jelo v glavo stopati, sliši, kako letajo ostre besede, ki mu ljubo sestro žalijo, pa jim ne ostaja dolžen. Beseda dá besedo in prepir se vname. Tine skoči izza klopi zraven ovčarja in ovčarskega psa, in zavpije na glas, naj bode mir in red. Ali fantje se obernejo k njemu in začnó njega zbadati: „Lejte si ga lejte, pritepenca! on bi bil tudi rad snubač, toda oče Župan pravijo: Dragi moj, to grozdje je za te kislo!“

Iskrica, ki pade na netilo, zaneti požar. Tako so te besede padle pri Francetu na netilo, kajti pijanec se lahko vname. Tudi Tineta spravijo v ogenj in na zadnje se vmes vtakne še Ureh. Ali on psuje na ves glas, tako da mu se rudeči lasjé ježijo. Med fanti vse mermrá in siče. Dekleta se stisnejo po kotih, da se umaknejo prepiru, kakor golobje, kedar zagledajo visoko pod nebom jastreba, pa se z viškega spusté med hiše in zidovje. Starci pridejo iz izbe na vrata plesalnici, da je umiré, kar počí roka; pljusnil je nekoga rudeči Ureh, ker ga je bila jeza premagala. Planejo na-nj, ali Ureh je strašljivec pa jih ne čaka, skrrije se, da ga ne najdejo in ker ga ne najdejo, hočejo se nad kom drugim znositi in France se zverne na tla in rudeča kri ga oblije na nos in zobe. Na to se zagrozi dvajset močnih rok Tinetu. O Tine, Bog se te zdaj usmili!

Ali Tineta prešine moč, zgrabi ga jeza, da mu oči iskre mečejo, da mu lasje po koncu stopajo, da se mu žile kervavo napno in čelo zgerbi. Persi se mu vzdigajo, pesti se mu stiskate. Stopi za korak nazaj, da se zaleti, ter skoči in popade stol pa ga z nogama stare, da drobei na vse strani zleté. Pograbi kos polomljenega stola, zakadi se med fante in zagermi z močnim glasom, da se vsa hiša potrese: „Na noge, ovčar, stopi pred vrata pa ne pusti nikogar ven! Filaks, sem od peči! in zdaj, če vas je sto, vsi pojdete skozi okno!“

Ovčar, ko ga vidi takega, spomni se mladih dni, ko je tudi on bil tako serčen in se ni strašil sto drugih, pa pograbi bat rekoč: „Ven ž njimi! Filaks, čap! Kodravi pes se zažene ves željen boja med derhal, stari Groga pa zastopi duri in suče bat, da nikdo ne more pobegniti. Med tem pa Tine mlati fante po plečih kakor toča po polji in kamor zadene, buška steče ali pa se kervava vlije. Derhali kmalo serce upade, kajti tudi pes je marsikterega korenjaka na tla poderl. Začno se umikati in ki so bili bolj plašljivi, kmalu so poskakali skozi okna, ker skozi duri niso mogli, ali tudi serčni so se skrili v mrak poprej kakor so mislili, in kdor ni petá unesel, kmalo je ležal na tleh in stokal žalostno pesem. Miré ga starci in ženske, ali vstavi ga, če ga moreš. Tine ne miruje, dokler mira ne napravi. Tako se je potegnil za najčistejšega dekleta, ki so ga ošabni fantje razžalili.

Ali zdaj, ko se je bojišče izpraznilo, ozira se mirno in resnobno. Pomaga tistim, ki jih je istokar v jezi namlatil. Na otekline jim poklada hladilo, rane jim zavezuje in vse to dela s prijazno besedo in milim glasom, tako da se kmalo vsi ž njim pomiré in spravijo. Vsakemu prežene jezo in vsi osupnjeni ga pogledavajo. Po hudi uri se vreme po lahkoma zvedrí. Kmalo je mir napravil, ki je ravno kar z divjo silo razsajal. Čuden človek, si mislijo, tako divji in tako pohleven, tako močen, pa tako krotek! Očetje in matere niso na-nj hudi, čeravno jim je sine dobro namlatil. Dekletom, ki jih je strah minil in več ne trepečejo, vzdigajo se persi, širi se serce, kajti niso še videle takega možaka. Tine je vse očaral, celó premagani fantje spoštujejo blagega sovražnika pa se vnovič zbirajo v plesalnico. S početka jih je sram in jeza, ali sram in jeza jih mine, ko Tine vsakemu posebej roko podá za pomirjenje.

Kmalo iz nova strune zabrené, ples se ponovi in vse je še bolj veselo od poprej, kajti noben prepir na svetega Martina večer ni dolgo trajen. Župan, ko je zavezal rane pijanemu sinu, stopi k hlapcu, da mu se zahvali, da se je tako moško potegnil za čast njegove hiše, in mu seže v roko, da je res, kar govori. Kako so Tinetu te besede godile! vredne so mu več ko zlata krona.

A Neža? Ah kako jej je dobro in lahko pri sercu po tolikem strahu in grozi! Zasramovali so jo bili po krivem, po nezasluženem in zdaj ima za plačilo tako slavno zmago, in ta, kateri jej je to zmago pridobil, je najboljši najserčnejši možak. Od nikogar bi si zmage tako ne želela, kakor od njega. In zdaj sedí za mizo kakor v sanjah in gleda pred-sé, in kedar so se domú ravnali in je spat legla, še jej je serce tako lepo ganjeno tripalo in pred dušo jej je stala prejasna in najljubejša podoba vsa krepka in krotka.

VI. Po zimi.

Zima je prevzela od jeseni vlado nad naravo in kraljuje okorelo in mirno. Mertvaški pert iz snega in leda pokriva trudno zemljo. V belo odete gore, gozdi in poljane leže merzle in tihe. Reka se je okovala v terdo ledeno skorjo. Dolina, ki je bila spomladi vsa s cvetjem preprežena, po leti pa polna listja in ploda enaka raju, leži kakor bi jo bila večna smert premagala. Kjer so se prej razlegale k nebu škerjančeve pesmi, tam se spreletajo in krokajo vranovi; po gorah, kjer je donelo poprej ljudsko veselje, je zdaj vse pusto in volkovi in lisice tulijo, in doli v dnu po selih jim psi lajaje odgovarjajo.

Po vaséh je tudi vse nemo; ljudje hodijo redko iz hiš, pa kaj bi tudi zunej počenjali? Še celó živina se boji ostre sape pa se v hlevu zložno steza, in ko bi kdaj pa kdaj krava ne zabukala, žrebec ne zarezgetal, petelin ne zapel in kokoš ne zakokodajsala, obšla bi človeka misel, da je vse živo pomerlo. Počivanje je dolgo in brez konca, za kmeta ga ni skor nobenega dela, in kar dela, ni težko; in ko je opravil v kratkem dnevi, tiči pri peči pa se greje in ogenj kreše, da si lulo tobaka zažgé. Večidel v hiši presedi in ni ga skerb za to, kar se zunaj mota; le redko gre v kako kerčmo in poišče stare hrastove klopi in pri kupici vina posluša Novice brati, kaj se kaj tam po svetu godi.

Ali pri Županovih je eden, ki ni tako len in tožljiv. Tine še ni bil nikoli tako vesel in gibčen in tako živ in delaven. V njem se urno mlada kri pretaka in veselo serce tolče. Od ranega jutra do pozne noči je vedno na pravem mestu, kjer ga je treba. To dela moč, ki mu jo mladost daje; to dela zaupnost, ki jo ima gospodar do njega; to dela prijaznost, ki mu jo gospodinja skazuje; to dela to, ker si je znal prikupiti serca domá in drugod; največ pa dela ljubeznjivost in čista nedolžnost, ki jo vidi v polni obilnosti pri Nežiki.

Kar bi imela Nežika storiti, večidel on mesto nje opravi, kar mora ona sama opraviti — kajti mati pazno gleda, da natanko svoje posle izveršuje — tudi v tem jej pomaga, toda tako, da ne bije drugim v oči; prinese, postavimo, mesto nje za živino vode ali pa klaje s svisli, ali pri tem ne zanemara nikoli svojega dela.

Nežina najljubša skerb je pa kuretina. Vsak dan je ob odločenem času pri racah, goskah, kokoših in purah. Po leti je bila gnjezda nasadila in mlade je kermila, od kar so se izvalile in dajala jim zobati iz roke, pa jo tudi ljube živalec vse poznajo in z veselim krikom pozdravljajo, kedar pride k njim skozi vrata in prinese živeža za vse. Pure k njej kobacajo tako okorno in neukretno, kokoši jej vzletajo na rame, goske jej po nogah koracajo, race jej pogagavajo in viteški petelin stopa k njej v ostrogah mogočno in veličastno. S hiše in s hleva prileté tudi ščinkovci in vrabci in se kar umetno pomešajo med perotnino in zobljejo in čebljajo. To je pravo gaganje, kokodakanje in čivkanje! in Neža jih vabi in gladi in boža in se smeja od veselja.

Še večje veselje pa dela to Tinetu. Širijo se mu persi, ko gleda od daleč tanko deklo z rudečimi lici, jasnim čelom in bisernozobnimi ustmi, kako se pogovarja s tiči. Tudi on varuje in brani te njej ljube živali. Kedar priletí

jastreb nad dvorišče, ustrelí po njem in ga odpodí in ker se zgrabežljivcu večkrat taka zgodi, stogoti se na zadnje in se več ne približa hiši. Zalezuje tudi lisice in kune, ki se po noči plazijo okoli kokošnjaka, pa jih odžene s palico ali pa vjame v pasti, ki jih je bil po zgodnih krajih ponastavil.

Še ugodnejši pa je za-nj večer, kedar kuhinjsko ropotanje potihne in dekle sedejo k preji. Zdaj se pripoveduje ali pa poje. Nežiko vsa družina rada posluša, kedar storije pravi, in ona dokaj lepih vé in zna tudi pripovedovati, da človek, ki jo posluša, misli, da je sam povsod zraven. Ona pripoveduje o zmaju z devetimi glavami, o Torki, o vilah, o rojenicah, o vedomcih, o zakletih gradovih in zavdanih deklicah in o sto drugih stvaréh. Še rajši pa jo poslušajo, kedar zapoje katero narodno o kralji Matjaži, o Lambergarji in Pegamu, o lepi Vidi, o mladi Bredi, o svobodi, o spomladi, o smerti in drugih sto in sto, ki jih poje s tako čistim glasom, tako mično in ganljivo, da bi se človek kar smejal ali pa jokal, juckal ali pa stokal. Najrajši pa jo posluša in najbolj ganjen izmed vseh je Tine.

Približajo se božični prazniki, prišel je sveti večer. Gosta tema pokriva vso okolico. Ostra in merzla sapa piše, nebo vse miglja od neštevilnih zvezdic. Zdaj zapoje zvon in vabi pobožne v cerkev k molitvi. Na vseh potih in stezah se prikažejo luči, ki se pomikujejo proti cerkvi. Ljudje gredó k polnočnici. Med pobožnimi sta tudi Tine in Neža. Bližata se božji hiši; iz vseh oken miglja svetloba. Orglje že pojó in spremljajo glasove pobožnih pevcev. Čudno doni to petje in orgljanje po noči na sluh, kakor angeljsko znanilo, ki okrog po zemlji nazglaša prihod Zveličarjev, ki je prišel, da zatara smert in nas reši greha. Glasi se: „Čast in slava Gospodu v višavah in mir dobrim ljudem na zemlji!“ Pobožne je gnalo v cerkev, kakor pastirce k jaslim, kjer klečé in psalme prepevajo.

Kakor vsi drugi, hočeta tudi ona dva moliti, ali kedar prideta do cerkvenih vrat, že ne moreta več v cerkev, ker je bila prepolna, pa morata pred vrati ostati. Pred cerkvijo piše merzla sapa, ali njuna molitev je vroča, ker izhaja iz vernega serca. Opravilo mine in ko duhovni povzdigne presveto rešnje Telo, da zbranim blagoslov podelí, sežeta si Tine in Neža v roko. Taka je tam navada zaročati se na sv. večer, da je zaroka terdnejša in gotovejša, in ni se do zdaj nikoli zgodilo, da bi se bila taka na sveti večer sklenjena zaroka razderla.

Videl ju je Bog! videl pa ju je tudi stari Groga, ki še ni nikoli zamudil polnočnice na sveti večer. Duša mu se veseli te zaroke in mane si roci, kakor si jih mane vselej, kedar je dobre volje. Petje potihne, množica se vspe iz cerkve in vsak gre k svojemu domu. Groga se pridruži Tinetu in Neži pa jima reče: „Bodita terdna in stanovitna.“

(Dalje prihodnjič.)

Friderik Viljem I. in sin njegov.

(Spisal Fr. Jaroslav.)

Od 1713—1740. l. po Kr. vladal je Prusko Friderik Viljem I., ki je svojim zemljam učinil dosti dobrega. Porugljivi dovtip francosko naobraženih tadanjih pisateljev pa je očernil delovanje Friderikovo na toliko, da je skoraj težko nepristransko opisati tega moža, ki se je verh tega do cela razlikoval od svojih vladarskih verstnikov.

Friderik Viljem bil je surov, termoglav, skop in časih zelo neusmiljen. ali ostrost njegova bila je primerna tadanjem časom, varčnost pa je napolnila državne blagajnice, da je potem naslednik njegov mogel sebe preslaviti, Prusko pa uterditi. Friderik je živel priprosto kakor navadni mestjan, ter je s tem pokazoval svojemu ljudstvu, kako more obogateti, če hoče. O umetelnostih in vedah Friderik ni hotel nič slišati, vsled tega tudi ne o uglajenosti in omikanosti, tem manj, ker je tadaj na Nemškem merodajna bila francoska izomika. S perva bili so prepovedani vsi časopisi, še le pozneje je dovolil Friderik izdavanje poedinih listov, in to zato, da so hvalili njegove vojake.

Kakor verstniki njegovi, tako je tudi Friderik vladal brezozirno, despotično. O imetju in življenju podložnikov določevala je volja kraljeva, katero je vodil časih zdravi razum, časih pa gola terma. Friderik se je mešal v vse, ukazoval je, kakor mu je ravno v glavo palo. brez ozira na zakone, stare navade in človečnost. Nečistnice in prešestnice je grozovito pokoril, nekatere je sam pretepal s palico, ali gazil z nogama. Detomorke dal je v vreče, ki so jih same morale narediti, zašiti in vtopiti, mlade zapravljuje pa je dal potakniti po posilnih delalnicah. Celo gospé, katere se niso spodobno nosile, je lasal in klofotal.

Da bi Berolin in Potsdam zlepšal, odkazal je večje ali manje prostore pervim dostojnikom in bogatinom, da so stavili nova poslopja. Da-si so mnogi na vso moč prosili in dokazovali, da tega ne zmorejo, da pridejo na nič, ako kralj ostane pri svojej določbi, ni jih poslušal.

V tadanjem času so ljudje se poganjali za častne naslove. Frideriku bilo je to zoperno, a ker je videl, da po tej ničemurnosti more nabrati mnogo denarja, prodajal je naslove po 300—600 tolarjev. Tudi službe je za denar oddajal, kar pa je bilo zelo nepremišljeno in škodljivo.

Vzlasti priljubljeni so bili Frideriku lepi, visoki in krepki vojaki. Take velikane plačeval je po 8500 tolarjev, a če jih ni mogel dobiti za denar, dal je jih s silo odpeljavati. Potnike nenavadno visoke in krepke, dal je meni nič tebi nič prijeti in v vojaško suknjo vtakniti. *) V Avstrijskej, vzlasti v Ruskej nabirali so takrat take velikane in jih pošiljali Frideriku na Prusko, a on je zato na Rusko pošiljal podčastnikov, zemljemercev, kovačev in drugih potrebnih rokodelcev.

*) Še dan danes terdi prosti narod sem ter tje po Kranjskem, da ni varno hoditi na Prusko, kajti tam gori primejo vse lepe in velike ljudi in jih vtaknejo v vojaško suknjo. Pis.

O nagizdju, ki se je šopirilo po evropskih dvorih, in o drugih temu sličnih razsipnostih, pri Frideriku ni bilo ni duha ni sluha. Takoj s početka svoje vlade odstranil je vse dvorske postopače, kateri so se za časa njegovega očeta bili prisilnili na dvor, ter prav po nepotrebnem požirali znatne svote denarja. Najljubša zabava Frideriku bil je tako zvani „tabakskolegij“, ki se je vsak večer na dvoru kraljevem zbral, v katero društvo so dohajali častniki, kateri so bili takega duha, kakor kralj. Najljubši mož Frideriku pa je bil Leopold, knez desavski, spreten vojak, a nenavadno surovega govorjenja in obnašanja. V tem društvu jeli so klobase, pili vino in pušili tabak tako, da je včasih zbog gostega dima komaj se videla luč na mizi.

Kralj imel je sina Friderika, ki mu ni bil priljubljen zato ne, ker ni bil takošen, kakor on. Kralj ni maral za nauke in vednosti, a mladi Friderik, pod navodom svojega izverstnega učitelja, učenega Francoza, je verlo ljubil vede. Kralj se je za tega delj jezil, in več potov pokazoval je sinu, da ga ne more terpeti. Frideriku mlademu ni bilo po volji življenje na dvoru očetovem, ali kot dober sin prenašal je poterpežljivo čudno očetovo naturo. Vse kar je le mogel, poskušal je sin, da bi ublažil očeta proti sebi, ali zastonj, kralj ga je navadno nazival: „der spitzbube Fritz.“ Več potov ga je pretepal in gazil z nogama. Nek dan povalil ga je na tla, zgrabil za lase in vlekel k oknu, da bi ga zadavil. Na srečo dojde v sobo sluga, in otme kraljeviča iz rok zdivjanega očeta. Mnogo potov zahteval je kralj, da se mladi Friderik odreče prestolju, ali kraljevič tega ni hotel učiniti.

Ni čuda, da je pri tolikih ugodnostih gledal Friderik, da se skrivaj oddali z dvora, in da na tujem počaka boljših časov. On je bil namenjen oditi na Angleško, ker angleški kralj bil mu je v rodu. Nek pot, ko je Friderik s svojim očetom potoval po renskih krajih, sklene pobegniti. Vse je bilo že prigotovljeno, in Friderik je ravno hotel zavsesti konja, ali ta hip ga primejo; neko pismo odkrilo je bilo njegovo namero. Še eden pot poskusil je Friderik pobegniti, ali zopet mu je spodletelo. Kralj je bil ves razpaljen, in prašal je sina, zakaj je hotel pobegniti? „Zato,“ odgovoril je sin očetu, „ker ravnate z menoj kakor z robom, a ne kakor s svojim sinom.“ V največej razdraženosti potegne kralj meč na svojega sina, in okolo stoječi dvorniki so ga komaj pogovorili, da ga ni usmertil. Sestavljena je bila vojaška sodnija, ki je imela obsoditi kazen Frideriku, ki je bil zatožen, da je kot častnik dvakrat poskušal pobegniti. Za tako zločinstvo predpisana je bila po vojniških zakonih smertna kazen. In res bilo je nekoliko sodnikov za to, da se kraljevič s smertjo kaznuje. Ali drugi niso priterdili temu, in so na vso moč ugovarjali. Kralj se je vsled tega razljutil, ali neki star general odkrije svoje persi in reče: „Kralj! ako hočeš, da teče kri, gleđi, tu so moje persi; naj teče moja kri, kri kraljeviča pa ne bo tekla, dokler bodem mogel govoriti.“ Kralj se je stresel na te besede in je odstopil od svojega zahtevanja, da se ima smertna kazen izreči nad kraljevičem. Dal ga je odpeljati v Kostriu ter v malej sobi z največo ostrostjo čuvati.

Veliko žalost napravila je kraljeviču nesrečna osoda njegovega prijatelja, mladega častnika Katta, ki je hotel mu pomoči k begu. Katta so prijeli in

vojniška sodnija ga je obsodila na smert. Kralj je zapovedal, da obsojenca odpeljejo v Kostrin in ga usmerté vpričo Friderika. Kedar je kraljevič videl, da Katta na morišče peljejo, prosil je in priverjal okolostoječe, da ne pogubé Katta, da hoče pisati svojemu očetu, in prositi ga, da ohrani življenje Kattu, in da je on pripravljen zato odreči se prestolju. Prošnja mu ni bila uslišana. Kralj je ostro zaukazal, da Katta brez slehernega odlašanja pogubé. Friderik se je po persih bil od žalosti in milo klical: „O dragi Katt! jaz sem zelo nesrečen, vi morate zavoljo mene umreti. Ko bi Bog dal, da bi jaz mesto vas mogel stopiti na morišče!“ Ali Katt mu je odgovoril: „Kraljevič! da imam tisoč življenj, vse bi za vas žertvoval.“

Še malo trenutkov, in Katt bil je mertev. Kraljevič ni videl umirati svojega prijatelja, pal je bil v nesvest, in dolgo se ni zavedal.

Ko se je zavedel, silno je tugoval. Duhovnik, ki je Katta na morišče spremljal, donesel je kraljeviču od Katta poslednji prijateljski pozdrav. Duhovnik je tolažil užaljenega kraljeviča, ki je potem začel plakati kot dete.

Oča postal je pozneje boljši proti sinu, izpustil ga je iz zapora, in naposled mu je dovolil, da more priti na kraljevi dvor. Odslej ni bilo nikake razpertije več med njima.

Po smerti očetovej postal je Friderik kralj, in se nazival Friderik II. S svojim trudom povzdignil je Prusko do one važnosti, katero je imela do ministrovanja Bismarkovega.

Zbog izverstnih del, katere je Friderik II. izvel, nazivajo ga mnogi zgodovinpisci, vzlasti nemški, Friderik silni.

Od mačohé.

(Narodna pesen; zapisal v konjiškem okraji Ivan Naglič.)

Mladih let zgubilo
Dete mater milo;
Začne žalovati,
Vprašat' kje so mati.

„Kje je, oh moj atej!
Kje je mama zlata?“
„Mama je zaspala,
Pozno bode vstala;

Je na pokopališči,
Med štiri zidalšči.“
Dete to slišalo,
H grobu pribežalo.

V grobu jo iskalo,
Z igelco kopalo;
Do truge prikopalo,
Milo se jokalo.

„Mama z zlatmi usti
Vsaj en glasek spusti!“
„Ljubček nijsem v stani,
Ker mi zemlja brani;

Na serci imam kamen
Hujši kakor plamen;
Ljubček idi domu,
Vsaj 'maš drugo mamo!“

„Zakaj men' taka mati,
Če vi ne mor'te vstati,
Če pa ni tak mila,
Kakor ste vi bila.

Kruh mi reže blede,
Trikrat ga pogleda;
Vi ste mi ga dali,
Ste ga pomazali.

Češe me po glavi,
Lasi mi kervavi;
Vi ste me česali,
Zraven kuševali.

Kedar mene vmije,
Me na veke bije;
Vi ste me vmivali,
Zraven objemali.

Srajčico mi pere,
Se na veke dere;
Vi ste mi jo prali,
Lepo popeglali.

Čem' men' taka mati,
Če vi ne mor'te vstati,
Če pa ni tak mila,
Kakor ste vi bila.“

„Ljubček idi, 'zročí
Še Božji pripomoči!
V kratkem pridem k tebi,
Pa te vzamen k sebi.“

Dete se vernilo,
Glavco položilo;
Pervi dan zbolelo,
Drugi dan sterpelo.

Mačohi odišlo,
K materi je prišlo,
K mertvim taj počivat,
Večni raj zavživat. —

Dalje v prilogi.

Mojster Kladvič.

(Spisal Št. K.)

Pred tridesetimi leti, in še čez, je v mojem rojstnem kraju umerl srenjski kovač, Jakob Rožič. Še se ga tako dobro spominjam, da bi ga popolnoma tacega narisal, kakor je bil, se vé da, ako bi jaz znal malati.

Ljudje, ki radi priimke dajejo, ga niso drugače imenovali, kakor mojster Kladvič.

Zakaj so mu neki rekli ravno mojster Kladvič?

Zato, ker je imel to posebno navado, da je zmirom sabo nosil, kamor koli je šel, majhno kladvo, in pa žeblje v aržetu; in če je kje zagledal, da manjka žebelj na vratih, durih ali plotéh, je koj šel, pa ga je meni nič tebi nič kar zabil, in popravil, kar se je dalo popraviti. Morebiti so mu dali priimek mojster Kladvič tudi zato, ker mu je to njegovo kladvo službo srenjskega kovača naklonilo.

Kako se je pač to zgodilo?

To vam hočem koj povedati. Srenjski kovač je pri nas umerl. Štirje kovaški delavci, pravi korenjaki, so se poganjali za to službo, ter so vsakoverstne obljube delali tem in onim srenjskim možem. Mojster Kladvič se ni bil za službo oglasil, in ni nobenemu nič obetal; samo na vratcih nekega verta je žebelj zabil s svojim kladvom, katero je vedno sabo nosil, kakor sem že rekel, in je tako službo dobil.

In samo zato, ker je s kladvom en žebelj zabil?

Poslušajte me le! Na vratcih nekega verta zraven ceste je že nekaj tednov ena deska doli visela. Mojster Kladvič je prišel po cesti s svojim roncem. Ko zagleda visečo desko na vratcih, se kar nič ne pomišljuje, temveč vzame svoje kladvo, in desko z žebljem pribije. Vaški župan ga je videl. Čudil se je, da tuj človek ni mogel videti, ni mogel terpeti, da ni deska na vratcih pribita; saj pa gospodar, čegav je bil ta vert, je že več kot dvajsetkrat jo videl, in mu ni nikoli v glavo padlo, da bi jo bil pribil. Ogovoriti ga je hotel, pa mladi tujec je bil že naprej šel, predno je mogel on do njega priti.

Par ur pozneje pride župan v kerčmo. Precej spozna ondi mladega tujca. Sedel je popolnoma sam za mizo v kotu in je večerjal. Ravno prav! mu reče župan. Mene veseli, da vas tukaj dobim, prijatelj! — Mladeneč se začudi, in ga debelo pogleda, ker ni vedel, kako ga more poznati. — Saj ste vi tisti popotnik, ga vpraša župan, ki je nocoj tu zunaj na poti desko na vertnih vratcih z žebljem pribil? — To je, jaz sem bil tisti. — To je prav; stopite sem, sosed Janez, reče na to župan lastniku tistega verta, ki je bil tudi po naključbi v kerčmi; stopite bližej, in zahvalite se dobremu tujcu. — Sosed Janez se namuzne, izgovori svojo serčno zahvalo, se vsede z županom vred zraven tujca, in kar jih je bilo v kerčmi, so radovedni poslušali, o čem so se ti trije zdaj pogovarjali. Govorili so o kovaškem rokodelstvu, o popotvanji, o

kovaškem delu in tako dalej; mladi kovač je tako pametno govoril, in vsem je njegovo nesamopriddno djanje tako dopadlo, da so si vsi želeli, tega človeka za srenjskega kovača dobiti.

Kladvič je bil primoran ostati; in ker je precej drugi dan svojo zvedenost v živinskem zdravilstvu in v podkovanji skazal, mu ni bil nobeden nasproti; vsi so enoglasno govorili: Ta ima biti naš srenjski kovač, in nobeden drugi! — Pogodili so se tedaj ž njim, in mojster Kladvič je postal nenadoma kovač velike vasi, ktere malo ur poprej še po imenu poznal ni. Naj mi zdaj kdo reče, da, kdor je pripravljen vsakemu pomoči, tudi brez upanja na plačilo, ne najde zahvale!

* * *

Kot srenjski kovač je mojster Kladvič imel od srenje eno njivo, na kateri je vsako leto zasadil krompirja, ali kaj takega, kakor je bila tam navada. Ko si je pervikrat njivo ogledal, je zapazil, da je na kolovozu tu pa tam kaka jama; vozovi so se zdaj na desno, zdaj na levo stran nagibali. — „Zakaj ne napeljete kamnja, da se te jame odpravijo?“ vpraša mojster Kladvič sosede, kateri so mu njivo kazali. — Toliko dela imamo, da ne moremo nikoli si kolovoza popraviti, mu oni odgovorijo. — Kaj je storil mojster Kladvič? — Kedar koli je šel v svojo njivo, je celo pot kamnje pobiral, in ga je tako po navadi celo naročje seboj prinesel, pa zdaj to, zdaj ono jamo ž njim zasul. Kmetje so se mu smejali, da skerbi on za pot, ki sam nima nobenega parklja, niti voza, in da drugim pot popravlja. Pa mojster Kladvič ni za ta posmeh nič maral, in je vsakikrat saj par kamnov prinesel, da je jame pri poti zasipal — in v par letih so bile jame zasute. — Glejte, jim je na to rekel; da bi bil vsak izmed vas, ko je s praznim vozom tod memo šel, po poti kamnje pobiral in ga v te jame metal, v eni četerti leta bi bila pot popravljena.

Še en dokaz njegovega umnega ravnanja!

Enkrat gre mojster Kladvič v bližnjo vas na somenj, in več vaščanov je šlo ž njim. Steza je šla po dolgi senožeti. Lastnik senožeti je bil par dni pred somnjem stezo posul, da bi ljudje suho pot imeli in da ne bi mu trave teptali. Ker pa steza ni bila še izhojena, so vsi raje po travi hodili.

Mojster Kladvič pa se je gotovo steze deržal, kaj ne?

To se vé da! Njegovi popotni tovarši so se mu še po verhu smejali. Toda Kladvič se ni nič zmenil za njih smeh. Konec poti je je samo vprašal: Ali bi se mi bili posmehovali, ako bi bila senožet v a š a? —

Njegovi posmehovalci so se zdaj sramovali, in ko so se iz somnja vračali, so vsi Kladvičev izgled posnemali.

* * *

Tako nesamopriddin in neutrudljiv se je skazoval v vsaki reči.

Ako je kje zagledal, postavim, prešiča ali pa gosí škodo delati na polji, kar tje je šel, in nič ni maral, če je tudi 300 ali 400 korakov daleč nazaj do vasi iti moral, da je živino nazaj v vas zagnal. Ljudje so se temu posmehovali;

pa kaj je maral naš mojster za ta smeh? Njemu se je smešno zdelo, živino samo iz ene njive v drugo pregnati.

Ko je po poti šel, je vselej kako beko ali vejo v meji vrezal, in seboj nosil; in ko je videl kako luknjo v plotu, ali pa mlado drevece, da ni bilo h kolu privezano, je koj pristopil, in je privezal. Če je na kakem plotu žebelj manjkal, on ga je zabil; divje odrasteke na deblih dreves je urezaval; kervovine je z nogo razdeval, in kjer ni utegnil sam tega storiti, je lastnika opominjal. Tako je malo kedaj mojster Kladvíč čez polje ali senožeti šel, da ne bi bil česar popravil, ali saj opomnil tistih, ktere je zadevalo.

* * *

Nekterikrat je nalašč po „gmajni“ sem ter tje hodil. Iskal je mladih drevesec, ki so sama od sebe izrastla, ali ki so bila ondod nasajena. On je je obrezoval. O svojem času je ta drevesca cepil, in tedaj je bila navadno cela truma mladih vaščanov ž njim, ki so se od njega učili, kako treba drevesa cepiti. V kratkem ga ni bilo drevesca na „gmajni“, da ne bi bilo cepljeno in požlahtnjeno. Ko je v gozdu našel lepo divje drevece, koj ga je presadil na bolj pripravno mesto, in v kakih 15 do 18 letih je srenjska denarnica lep dobiček od njega imela.

(Konec prihodnjič.)

Led in hladna voda mogočno zdravilo.

(Spisal Dr. —ž—.)

(Dalje.)

Znotrajna raba vodé in ledù. Kako prijeten, kako sladek je požirek čiste, čverste vode gorskega vrelea, kedar te ob hudi, sparni vročini žeja in cela natura po hladnej vodi zeva in hrepeni. Čutiš se na duši in telesu kakor prerojen, bolj živ, bolj krepak in zadovoljen. No čversta, čista voda ne dé samo zdravemu človeku dobro nego tudi bolniku, kterege stotere težave terejo. Hvala Bogu, časi so minoli, ko se je odrekalo bolniku v vročinski bolezni ali gorjački s hladno vodo gasiti preveliko žejo.

Voda za pijačo naj bode čista, okusna, brez vsake primesi organskih tvarin. Blatnica, snežnica, voda polna perstí in druge nesnage, voda ki izvira blizo gnojnice, smetišča, stranišča, blizo pokopališča, jam in kupov, kamor se mečejo raznoverstni odpadki fabrik in obertnijskih zavodov, taka voda ni za pitje in bi se ne smela življati. Tudi voda mestnih studencev ni posebno dobra; zato so že stari Rimljani ne brez tehtnih vzrokov vodo za pitje po dolgih, dragih vodovodih iz okolnih hribov v svoja mesta vodili. Lepi izgled Rimljanov posnemajo sedajne dobe skoro vsa večja mesta omikanega sveta in pijó vodo, ki več milj daleč od mesta izvira, čeravno jim stroški za vodovode véasih več milijonov goldinarjev znašajo. Tako pijó Dunajčani vodo iz Seme-ringa na Štajerskej meji.

No tudi ta blagodeljna pijača zamore škodovati, če jo piješ, dokler si od težkega dela in dolge hoje ves vpehán in izpotén, hitro po mastnej, preveč zabe-ljenej jedi; posebno po svinjskem mesu in slanini dela pitev vode grižo po črevah in drisko. Na poti za letne vročine ni zdravo preveč piti, kajti več ko piješ, bolj se bodeš potil, bolj te bode žejalo, popred se bodeš vtudil in obnemogel. Napij se vode že pred odhodom dovolj, da te bode potem menj žejalo: gredé pa pij samo malo, jemlji jo v usta v malih požirkih, da se že ogreje, popred da v želodec pride, ali pa mešaj jo s černo kavo, z rumom, z ruskim čajem. Človeka menj žeja, če gredé žveka skorjo kruha, list ali steb-lice kake neškodljive rastline, in s požiranjem slin svoje gerlo omaka. Kdor pa vklub svarilom ne more svoje žeje drugače premagati, naj se po pitju ne vsede, ampak naj urno naprej stopa, da se zopet ogreje in ne prehladi.

Kaj opazujemo pri pitju hladne vode? Naše pitne vode merijo navadno 7—14 stopinj stodelnega toplomera, toplota ali vročina našega zdravega života, merjena s toplomerom v ustah ali pod pazduho pa 37 stopinj, v mladosti in pri ljudeh v jutrovih deželah nekaj malega več, v starosti in tudi pri ženstvu nekaj menj, pri gladnem menj, pri sitem hitro po jedi več (36·6°—37·1°).

Tukaj naj stojé še omenjene nektere druge lastnosti človeške toplote. Ona je razun navedenih premen stanovitna leto in zimo, dokler je človek zdrav; raste od jutra proti večeru pri vsakemu, neodvisno od živeža, za nekaj malega (0·8° C.) in pada od večera proti jutru. Človeška kri je toraj zjutraj rano naj-bolj hladna in popoldne, nekaj ur po obedu, najbolj vroča. Težko delo in veliki trudi množijo toploto našega života za celo stopinjo in tudi več (0·7—3·5°), kar storí mogoče, da težko delaven človek po zimi v najlehkejši obleki med delom lahko mráz prenaša, brez škode za svoje zdravje. Gorjačke (febris), vročinske bolezni višajo našo toploto za več stopinj; navadna merzlica ali treslica na primer za pet, za šest, od 37. na 42. stopinjo in več. Čudno je pri merzlici, da je kri najbolj vroča, ko človeka najstrašnejši mrazi pretresajo, in jame padati, ko se začenja ogrevati. Nikdar ni stopila naša občna temperatura ne po boleznih, ne po drugih vplivih črez 44. stopinjo in pol, in ni padla ni-kdar pod 26. stopinjo in pol. Za temi mejami stanuje za človeško prirodo ali naturo gotova smert.

S čversto vodo hočemo hladiti prevročo kri tim bolj, čim hladnejša je bila pijača in čim vročejša naša životna toplota. Že s tem samim si odganjamo marsiktero potežo, marsiktero terpljenje. Znano je dalje, da voda pripomaga raztopiti in prebavljati terde dele naše kerme, našega živeža, da prehaja kaj hitro iz želodeca in črev v naše žile, v kolotok kervi po celem životu. Kedar toraj črez navado mnogo čiste vode pijemo, kar se godí pri zdravljenju z vodo, pride v kratkem času tako obilno te vloge v našo kri, da postanejo žile bolj napete, bolj napolnjene. Skušnje nas pa učé, da napete žile več rediva, pa tudi obrabljenih tvarin iz sebe puščajo, posebno v organih, ki imajo namén, nepotrebne dele izcejati, kakor v ledvenicah (obisti), pljučah, črevah itd. Voda topi naš živež, razširja žile, sili mnogo naših najjimenitnejših organov k večej delavnosti, in v kratkem času zopet naše telo zapušča, napolnjena do deset

percentov vporabljenih tvarin. Komaj eno ali dve uri potem, ko si en bokal ali dva dobre vode izpil, bodeš začel kaj pogostoma letati. S pomnoženo močjo pojde mnogo nepotrebnih, celo škodljivih stvari iz života; zdelo se ti bode, da se voda čudno hitro in kakor skoz prav drobno cedilo, skoz tvoj život preceja. Le-ta lastnost vode je za zdravljenje kaj imenitna, posebno v nekterih boleznih, na primer: v zlati, merzlici, skernini itd.

Koža se kaže po pomnoženem pitju vode bolj oterpna, kožne žilice skerčene, puhtenje zmanjšano: treba je toraj na to ozir jemati, kožo z vodo tretji, posebno pa s hojo k svojemu opraviilu siliti. Natančne preiskave so nam tudi razodele, da se v istem času več vode iz života po pljučnem puhtenju in po moči izloči, kakor smo je zavžili. Če hočemo toraj svojo telesno težo pri pomnoženem pitju obdržati, moramo nekaj živeža pridati, sicer začnemo polagamo medleti. Dr. Böcker je izgubil v sedmih dneh pri navadnem živežu po pomnoženem pitju pol funta, neki drugi pa pri gladovanju in pomnoženem pitju v 36. urah štiri funte svoje teže. Pri primernem življenju zamoremo toraj s čversto vodo nepotrebno životno debelost overati in zdraviti.

Če hočemo vodo kot zdravilo rabiti, moramo to delati dosledno, dolgo časa, več tednov, mesecev nepretergano naprej, bi rekel z železno voljo; razun tega je treba primernega kretanja ali gibanja po izbi, posebno pa pod milim nebom, kedar okolnosti pripustijo. Navadno se začne piti rano na tešče in se nadaljuje do večera v primernih odihih. Pije se tudi med jedjo, kar preživljanje zelo olajšuje. Naj se začne z zmerno množico in vsaki dan nekaj prida, s časom pa smemo pet ali šest bokalov vode na den zavžiti. Sedem bokalov je navadno že preveč, in omotico dela, teže daje, celo bljuvanje budi in kaj težko glavo nareja.

Kdor je bolan na sercu, na pljučah, mora biti veliko bolj oprezen, in mnogo menj piti kakor človek, ki je na teh organih zdrav. Bolnik, ktereга driska rada napada, ni pripraven za tako zdravljenje. Tudi po preobilnej pojedini ni dobro mnogo vode piti.

Tu je treba še omeniti, da se počuti mnogo bolnikov kmalo po začetem zdravljenju prav dobro in sanja v kratkem času popolnoma ozdraviti; pa tako naglo to vendar ne gre. Poteže se zopet vernejo in še le po dolgotrajnem natančnem ravnanju z vodo doseže, kar je želel. Sred zdravljenja se čestokrat tudi stare bolezni, kterim je bil popred bolnik podveržen, zopet prebudijo, na primer: merzlica itd., pa ga kmalo potem popolnoma zapusté.

Kot domače zdravilo bi nasvetoval čversto vodo in led proti sledečim terpljenjem in potežam: proti težkemu prebavljanju, kedar človeka po vsakej jedi nadene, proti zgagi ali gorečici, proti kerču in presidanju želodca, proti obilnem kolcanju. Se vé, da se moraš škodljivih jedil kolikor mogoče ogibati, vsako jed dobro prežvekati, dovolj osliniti in sploh ne preneglo jesti. Obilno pitje vode je tudi dobro proti potežam v črevah, proti hemoroidalnim napastim, proti zapertemu životu in otožnosti, ki navadno od imenovanih težav zavisi. Pitje se mora tu že na tešče začeti, voda prav hladna biti; človek ne smé preveč suhih jedi vživati in se mora mnogo pod milim sprehajati.

Metodično ali redovito pitje vode zeló slovi proti zlati, posebno kataralneji in proti drugim od jeter zavisečim boleznim, dalje proti merzlici in skernini. Voda v podobi ledu se daje z velikim vspehom proti kervavljenju iz pljuč po kašlju in iz želodca ter črev, po bljuvanju in po driski. Tu se mora požirati kosce za koscem čisti led, vsakih pet do deset minut noč in den, včasih delj časa. V nevarnih slučajih se pošlje hitro po zdravnika. Prehlada se nikakor ni treba bati. Led tudi bljuvanje, ki človeka pri praznem želodcu napada, skoro najbolj tolaži od vseh drugih zdravil. Želodec včasih ne obderži v sebi še trohice ktere koli jedi in pijače: vse zavžito gre nemudoma nazaj. Tu jemlji od časa do časa mali kosce ledu, ki tolaži zraven veliko žejo in pusti vse drugo pri miru, kmalo bodeš ozdravel. V takih slučajih se hladijo na ledu tudi druga zdravila in pijače: posebno šumeča voda, šumeče vino.

Zunajna raba. Od zvanj se rabi voda kot zdravilo zelo mnogoverstno, ravno z zunajno rabo so zdravniki doslé največ sreče pri zdravljenju imeli. Tudi pri tem zdravljenju se oziramo najbolj na temperaturo vodé, ki mora biti navadno veliko nižja kakor temperatura človeške kervi.

Pri zunajnej rabi imamo v mislih s hladno vodo boleznim ali terpljenju primerno samo na nekaj trenutkov, k večemu na pet minut s kožo v dotiko priti, ali pa delj časa, četert ure čez. S prvim ravnanjem hočemo naše živce samo malo pretresti, razigrati ali podražiti, ne pa ohladiti. To ravnanje se imenuje po omenjenej lastnosti dražilno, in se mora strogo ločiti od drugega, pri katerem imamo namen samo hladiti, po navadnej vročini razdraženo čutstvo težiti in druge od vročine zaviseče prikazni bolnega telesa blažiti. To drugo ravnanje se naziva hladilno ali blažilno.

Dražilno ravnanje tirja v obče nizko temperaturo vodé, vendar primerno počutljivosti bolnika. Menj ko je bolnik počutljiv, bolj merzla sme biti voda in nasprotno. Na osobne lastnosti bolnikove je treba sploh vestno gledati. Navadno jemljemo za dražilo vodo 6—12 stopinj (po stodelnem toplomeru) hladno, redkokrat pa 12—19 pri osebah zeló nervoznih ali počutljivih. Delovanje tega ravnanja večamo s tem, da si, vmes in potem, kožo dergamo, gnjetimo, tlačimo, ščetamo, da se po kopelji živo kretamo in sprehajamo. Pri bolj oterpnih, maločutljivih osobah množimo učinek ali efekt dražilne kopelji tudi s tem, da mu kožo popred ogrejemo. To se godi, ako se bolnik v suho kocino zavije, in v njej delj časa zaviti ostane, ako se v parno izbo poda, kjer je zrak napolnjen vodnih par, do 40 stopinj vročih itd.

Za hladilno ravnanje jemljemo vodo menj hladno, pa s tem svoj namen popolnoma dosežemo, da jo puščamo delj časa s kožo v dotiki; ali pa prav merzlo, posebno led, kedar hočemo ohladiti le posamezen ud ali kraj. Pervo imenujejo zdravniki antipyretično ali sedativno, drugo pa antiflogistično postopanje. Oboje postane bolj izdatno, če bolnik zraven zunajne rabe tudi obilno hladne vode vživa. Za zeló počutljive osebe mora biti voda bolj topla, 20 do 30 stopinj; za take slučaje je pripravna posebno Ziemsenova kopelj, tu se 35 stopinj topla kopelj s prilivanjem bolj hladne vode počasi na 20 stopinj ohladi.

Hladilno ravnanje trpi deset minut, četert ure, pa tudi delj časa, dokler se život dovolj ne ohladi, in se vsakokrat obnoviti mora, kedar so se prejšnje prikazni bolezní povernile.

Med kopanjem in včasih dolgo po njem opazujemo v našem životu sledeče: v trenutku, ko pride hladna voda v dotiko z našo poltjo, preleti nas počutek mraza po celem telesu, da se nevolje stresemo; ta počutek je tem močnejši, čim večí je razloček med toploto vode in naše kervi. Koža se gerba in bledí, človek jame bolj globoko in hitreje dihati in serce veliko bolj počasi nabijati. Životna toplota, v ustah ali pod pazduho merjena, se ohladi razmerno vodne temperature za več stopinj in ostane znižana več ur po kopelji. Bitje serca pade včasih od 100 pred kopeljo na 60 po kopelji, oddihi pa se pomnože od 24 na 32 v enej minuti; razmera med dihanjem in bitjem serca se toraj znatno premeni. Navadno se serce štirikrat skerči ali udari med tem, ko se pljuča enkrat oddahnejo, med kopeljo in po njej pa samo 2— k večemu 3krat. Vse to stori, da v istem času mnogo več kervi pljuča preteče in z zrakom v dotiko pride; kri se toraj hitreje čisti in bolj naglo vogelno kislino za kislec zamenjuje.

Dalje nam kopelj šupine opira, kožo snaži in množi njeno puhtenje, po katerem se mnogo nepotrebnih tvarin iz života izločuje: pri odraščenem človeku srednje mere črez en funt teže na den (500—800 grm.). Skoro vsakemu jame med kopanjem po črevah ropotati, ker merzla voda gibanje v črevah budi in na močo žene. Pri zdravljenju z vodo se včasih opazuje, da jame bolnika mraziti in vročina obhajati, smerdeči pot oblija njegovo polt, želodec postaja slab, mu težo daje, gre od njega navzgor in doli, po koži navstajajo mali ogorei, ki se često v male ture, velike vredé razvijajo. Lete prikazni so imenovali krizis ali znamnje, da se bolezen na boljše obrača; vendar takega pomena imajo te prikazni redkokrat in se pokažejo le pri malokterem bolniku, ter silijo zdravnika zdravljenje za nekaj časa opustiti ali vsaj bolj blago postopanje izvoliti.

Pri zunajnej rabi je treba paziti, da nikdor ne kopa se hitro po jedi s polnim želodcem. Najboljši čas za to je zjutraj rano pred zajutrekom, ali pa potem, ko je preživljanje v želodecu večidel končano. Tudi tik pred spanjem ni dobro kopati se, ker živi počutki, ki kopelji sledé, dolgo časa spati ne pustijo. Po vsakej kopelji je treba se ogreti s hojo, toplo pijačo, z derganjem kože ali pa v postelji pod pokrivalom. Kopelj ne sme prehitro ena drugej slediti, vmes mora vsaj nekaj ur preteči in život svojo poprejšno temperaturo doseči. Ne ostajaj v kopelji dalje kakor do družega mraza. Pervi mraz počutiš, kedar v vodo greš, drugi pa v kopelji, kedar se je vsa kri ohladila in začela reakcijo ali mrazenje buditi.

Polna kopelj v velikej in globokej kadi, kamor neprenehoma čversta voda pritaka in se odtaka. Voda mora biti 6—12 stopinj hladna, kopanje traja nekaj trenutkov, k večemu pet minut. Navadno se popred život dobro ogreje v kocini, v postelji, zavít v mokro rjuho, v parnej kopelji, ali na kak drugi način. S polno kopeljo hočemo posebno nerve ali živce razigrati,

dražiti in bolj oživiti ter jo uporabljamo z vspehom proti zastarim zatokom, skrofulom, proti ohromenju (paralysis), slabosti in umorenosti udov, proti skernini menj počutljivih oseb, proti ostrupenju po narkotičnih in opojnih rečeh, na primer: opij, tabak, žganje itd., pa tu je treba strežajev. Nikdar se ne rabi imenovana kopelj v vročinskih, v serčnih in pljučnih boleznih, tudi slabotnim, prepočutljivim osebam ne dé dobro. Glavo in persi si omij pópred s hladno vodo, potem urno brez vsega obotavljanja v merzlo vlago, kjer se moraš neprestano pregibovati in dergati. Po končanej kopelji se je treba z rjuho ali plahto dobro osušiti. Človek se potem počuti na duši in na telesu kakor pre-rojen: vesel, zadovoljen, krepek, gibčen in lačen. Konečno se gre na sprehod.

Kopelj v tekočej ali stoječej vodi: v reki, v jezeru je med narodom najbolj znano ravnanje in po letu neobhodno potrebno za čistenje kože. Toplota je različna, 15 do 22 stopinj, kopanje sme terpeti k večemu eno uro, če se mrazenje popred ne probudi. Gibanje in derganje v kopelji množi njen učinek in spada po svojem delovanju na život k hladilnemu in blažilnemu ravnanju. Pred kopanjem omij glavo in persi, po kopelji pa ne stoj mokre polti na zraku, gibajoči zrak ali vozduh preveč hladí; ampak osuši in obleci se hitro ter gledaj, da se s hojo kmalo ogreješ. Poldnevno solnce nareja ogare v zatilniku in po herbtu, varuj se toraj ob tem času kopanja na solneu.

Imenovane kopelji so koristne proti prepočutljivosti živcev, proti slabostim želodca in črev in proti raznovrstnim kožnim spuščajem. Kopanje v potoku, v reki zdravje krepča, naklonost k prehladom menjša in apetit dela, zato kopaj se tudi zdrav večkrat ko utegneš.

Kopelj pod šumon je silno dražljivo ravnanje: voda 6—12 stopinj hladna pada v debelem traku, pol palca do treh palcev v premeru, na život deset do dvajset črevljev visoko, navadno v zatilnik, na herbet, pa tudi na posamezne ude. Cela kopelj traja eno, k večemu pet minut. Rabi se kakor polna kopelj, navadno v zvezi ž njo proti vsem tem omenjenim terpljenjem, posebno proti zastaranim zatokom, skrofulam, in proti ohromenju posameznih udov.

(Konec prihodnjič.)

Karol Dürnwirth.

(Životopisna čertica, spisal Lambert Ferčnik.)

11. novembra 1874 je preminulo blago življenje; Karol Dürnwirth, duhovni oče v Celovškem semenišči, je po dolgem bolehanji se preselil v lepšo večnost. Na-te dragi bralci! nektare čertice iz njegovega življenja, prijateljem v blagi spomin, vsém v poduk.

Karol Dürnwirth se je rodil v Celovcu 1. septembra 1829; oče so imeli ondi štacuno in so kupčevali s suknenim blagom. Nekteri menijo, da je bil rajni Karol terdo nemškega rodú, ker je bil v Celovcu rojen; a temu ni tako. Oče in mati sta bila slovenske korenine in tudi Dürnwirth se je rad prišteval

Slovencom, ker je bil poštena duša in se svojega slovenskega rodú ni sramoval.

Oče njegov so se rodili na Vranskem v slovenskem Štajerju, v Šoštajnu so obiskovali šole, v Ljubljani so se izučili štacunarstva in se potem preselili v Celovec, kjer so pozneje pričeli lastno kupčijo. Mati so bili Ljubljancanka in njih oče Janez Aichholzer, tergovec v Ljubljani, so bili iz Koroškega, rojeni pri Hojžu na Berdih blizo Pečnice. Ko je bil Dürnwirth za kaplana v Štebnu, hodil je kaj rad obiskovat sorodnike svoje pri Hojžu na Berdih in pri Uršicu v Ratnicah. Pri Hojžu so se rodili tudi rajni Janez Aichholzer, fajmošter v Št. Gandolfu in stric Dürnwirthu, pri katerih je rajni preživel mnogo veselih dni v počitnicah.

O rajnem Karolu Dürnwirthu se smejo povedati besede pervega psalma: „Blagor človeku, kateri ne hodi po svetovanji hudobnih in ne postaja na potu grešnikov; temuč ljubi postavo Gospodovo, ter noč in dan premišljuje njegovo postavo! Enak je drevesu, ki je zasajeno ob potocih in daje sad ob svojem času; njegovo perje ne obleta in vse, kar koli počenja mu gre po sreči.“ (Ps. I. 1—3.)

Njegovo življenje bilo je zelo podobno mirno tekočemu potoku, ki tiho šumlja in napaja travnike, po katerih teče. V burne valove ni se zaganjal, bregov ni podjedal, ni zasipal niti polja, niti senožeti, nego po svojem uzornem življenji, blagem vedenji in lepem učenji je blagost razširjal, kodar je hodil.

Že v prvi mladosti je moral se učiti v šoli britkosti in terpljenja, ker je stariše zadela nesreča po krivdi drugih ljudi.

Vse šole, nemške, latinske in bogoslovske je doveršil v Celovec. Kdor ga je poznal v šolah, mora priterditi, da je bil vsem svojim sošolcem najlepši izgled. Nekdajen sošolec, zdaj sloveč profesor na vseučilišči, je o rajnem te-le besede izrekel: „Dürnwirth je bil že na gimnaziji špiritual.“ Bil je ves čas mirna, pohlevna in pobožna duša, bila ga je sama marljivost in vestnost. Drugi prijatelj o njem spričuje: „Poznal sem D. od leta 1836, ko sva v I. nemško šolo vstopila. Bil je vseskozi kakor nedolžen otrok, — nedolžnost se mu je svetila iz obraza.“ Zaradi tega pa je moral preslišati marsiktero zabavljico, se ve da le od takih, katerim je kreposten človek najhujše očitanje; a vendar nihče ni slišal od njega nevoljne ali žaljive besedice. Dasiravno je bil skoraj najmlajši izmed vseh sošolcev, vendar so se lahko vsi od njega učili pametnega in čednega vedenja.

Jeseni leta 1847 bil je sprejet v Celovško semenišče in tû se je bil kmalo vdomačil. Prikupilo se mu je mirno življenje, ker je bil takega vaju iz očetove hiše; zanimalo so ga duhovne vaje, ker je bil bogoslovec po notrajnem poklicu; s tovarši se je lahko zastopil, ker je bil pohlevna duša. Burno leto 1848 nastopi in svoje viharne valove celo v zavetno tišino bogoslovja zaganja. Vse, karkoli se je zunaj in po svetu godilo, se je rahlo odmevalo znotraj med zidinami semenišča. Bile so opazovati vse prikazni, kakor na tlakomeru. Postavi tlakomer, bodi-si pod prosto nebo ali med zidovje, zunaj in znotraj bo

občutljiv do zračnega tlaka. Tudi v semenišči so se zarodile stranke, sprožile peticije, hrepeneli so nekteri po večji prostosti, le Karol je ostal miren in se za vse to ni zmenil, ker je živel le svojemu poklicu.

Že prvo leto se je sèznanil z brevirjem in z vsemi cerkvenimi obredi in vsi tovarši so hodili k njemu se učit. Nepostavnega pota ni storil nikdar, še celó svojih starišev ni obiskoval brez dovoljenja semeniškega vodstva. Naj omenim le en dokaz njegove natančne vestnosti. Bilo je meseca julija že proti koncu in semenišče že prazno; le drugoletniki so še čakali skušnjje. Gremo na sprehod in velika vročina ali žeja nas zvabi na verček piva v nek gostilnični vert daleč zunaj mesta. Edino le Karol se ne da pregovoriti in še z drugim tovaršem čaka na hribčku vernitve svojih manj vestnih tovaršev. Očital mu ni nihče njegove vestnosti, a tudi tega nismo se spomnili, da bi se od njega učili „zvestobe v malem“.

Leta 1851. 27. julija se izpolnijo Dürnwirthu goreče želje, bil je posvečen v mešnika po rajnem knezoškofu Adalbertu Lidmanky in je v nunski cerkvi k svetemu Duhu v Celovcu na veliko Gospojnico opravil prvokrat daritev sv. meše. Še tisto jesen pride za kaplana v Štabenj, eno uro od Belaka. Skerbelo ga je in tudi druge, kako bo opravljal svojo službo med Slovenci, ker je izrastel in tudi izgojen bil le v mestu in med Nemci ter je slovenski jezik poznal le iz bukev. A terdna volja in ljubezen do slovenskega národa ste premagale te ovire; kmalu se je vdomačil med Slovenci in bil je Slovenec.

Kaplanije na Koroškem niso mastne, pač pa so nektere težavne službe; zadovoljnost je večidel kaplanu največe bogastvo. In zadovoljen je bil Karol, da malo kateri tako! Za veselice in dobrovoljne družbe ni mu bilo mar, razvade prav ni poznal nobene. Edina zabava mu je bila obiskati duhovnega soseda, najrajši g. Lukanca fajmoštra v Ločah ali pa se sprehajati po mični okolici, ktera je za prijetne sprehode kakor nalašč vstvarjena. Pravil mi je večkrat, da rad zahaja h kmetom na Rute, kjer se napije bistre studenčnice in se pogovarja z dobroserčnimi seljani.

Posebno ljubezen je imel Karol do šolske mladine ter jo je podučeval z vnetostjo; a tudi mladina mu je bila vsa vdana in nekteri so ga še poznejša leta kaj radi obiskovali.

(Dalje prihodnjič.)

Slovensko slovstvo.

Anton Janežičev slovensko-nemški slovar popravil in pomnožil Julij pl. Kleinmayr.

G. pomnožitelj tega slovarja reče na koncu svojega predgovora: „Moje delo pa ni končano, temveč še le sedaj hočem marljivo nabirati novega gradiva, in se z vsemi silami poprijeti prečiščenja ovega slovarja, pri katerem delu mi bodejo gotovo tudi drugi izvedeni rojaki in prijatelji naše mile materinščine pripomogli spominjaje se narodnega reka: zerno do zerna pogača, kamen do kamena palača.“

Ker čestiti gosp. pomnožitelj sam poziva svoje rojake, da bi mu pri prečiščevanju Janežičevega slovarja pripomagali, mi gotovo ne bode zameril, ako se tudi jaz derznem kako o tem slovarji povedati.

Rajni moj ljubljeni prijatelj A. Janežič je bil marljiva bčelica, ki je skerbno nabiral besede, ali v filologiji je bil, kakor tudi jaz, — samouk. Ako bi mu bilo odločeno dalje še živeti, gotovo bi tudi v tej znanosti napredoval, in marsikaj popravil. Čestiti g. pl. Kleinmayr je sicer sklenil Janežičev slovar prečistiti, vendar je marsiktero Janežičevo zmoto obderžal, katera se ima popraviti, ako nečemo, da se bode dalje v slovenski knjigi ohranila. Za take strogo znanstvene članke bi sicer bil potreben znanstven časnik, a žali Bog! slovensko občinstvo je premlačno in pre apatično za vzdrževanje takega časopisa. Menda pa bi vendar verli „Besednik“ včasih odstopil takim člankom, vsaj malo prostora, zakaj drugače g. pl. Kleinmayr ne more svojega opravičenega namena doseči. Jaz sem pripravljen po svojih slabih znanostih k prečiščevanju tega praktičnega slovarja pomagati, in hočem tukaj le eno besedo popraviti, da se čestiti čitatelji prepričajo, kako ne samo potrebno, nego tudi kako zanimivo je tako prečiščevanje.

Na strani 170 nahajamo besedo: muga, f. Streifen. V tej obliki ne bode noben kritičen jezikoslovec te besede imel za slovensko, če pa se piše: molga, bode izsledoval koreniko: МАХГ in se prepričal, da je „muga“ res zlata vredna prestara slov. beseda. Korenika: МАХГ = malg, molg, v izvirniši obliki: МРХГ = marg, morg, obznačuje: streichen, streifen, in s tem pomenom so jo še ohranili v ruskih narečjih: margovat, raztočat, dispergere, abtheilen, zertheilen, abstreifen. Janežič ima str. 171. muziti, muzniti, abstreifen, toda se je v slovenščini tudi glagol ohranil, samo da bi se pisati moglo, molziti, molzniti, ker ta korenika se ne razločuje od korenike МАХГ — МАХЗ — molg — molz, melken. Indoevropski sorodni jezici so še večidel ohranili prvotni pomen, tako sansk.: mardž, streichen, streifen, zend. marezaiti, streifen, gršk.: μάργ-ος, umherstreichend, lat. marg-on, Streif, Rand, goth. mark-a, Streif, Rand, Marke, litov. melz-u, streicheln. Ker je dojenje (das Melken) — molzenje — ein Streichen; zato so iz te korenike tudi latinsk. mulg-eo, staroslov. mlzz-a, staro gorenjenemško: melch-an, litov. melž-u, gršk. ά-μογγ-ό-ς, melkend, auspressend, α-μέγγ-ω, melken.

Iz te korenike je tudi: murga, Oehlhefe, (Janežič 171) toda: das, was sich abgestreift, abgewischt, abgetheilt hat, in to besedo tudi pozna venetsko narečje, — drugo nobeno v italščini, —: morga, feccia dell' oleo, morgante, travasatore di oleo, pretakavec olja.

Iz te korenike je geršk. μαγγ-ίτ-ης, Landstreicher, μόγγ-ος, Lederschlauch, proprie: ausgepresster Sack, slov. mauha, (Janež. 154.) Schnappsack, kar je zopet dialektično, in bi se moglo pisati malga, ker g navadno v kotranskem in goriškem narečji prelazi v h. Iz slovenščine je brez dvombe izposojeno staronemšk.: malha, Ledertasehe, ker po glasovskih postavah bi mogli v nemščini najti: marcha, malcha — malka. Janežič je nabral

dosti zlatih besed, o katerih marsikteri misli, da niso slovenske, samo da ni je povsod etymologično pravilno pisal, čestokrat tudi ne pravega pomena pristavil. Tako na primer ima (str. 585) žinj, m., misel, Gedanke, žinjati, denken; vendar se rabi žinj v poménu: spoznanje, umenje, in v tem pomenu tudi v sorodni litovščini in latvinsščini: zin-u, kennen, erkennen, litov. žinné, das Wissen, žin-oti, erkennen, sorodno je goth. kann, kunnum, nemšk. kennen, sansk. džan, kennen, wissen.

Tako je tudi krivo pisano: žip, Vollmond, mesto: šip ali bolje ščip, serb. uštap, Vollmond, iz uštípati, slov. ščipati. Poznamenovanje je nastalo iz mythologičnega nazora, o katerem sem že v „Glasniku“ govoril. Dosti je sprejetih nemških in italjanskih besed, pri katerih je treba vsaj opaziti, da so tujke. Tako žoga, Band, je venetsko in patavsko: soga, Band, sicer izvorno slovensko soga, iz korenike: sag, zusammenfügen, verbinden, staroslov. po-sagz, compages, ali Slovenci so staro besedo pozabili, in skaženo venetsko sprijeli. Ako hočemo staro lastnino ohraniti, moramo pisati: soga, ali boljše saga.

Tako tudi ne slovensko je helce, Messerheft, to je germansko, staronord. hjalt, Schwertgriff, anglosaks. hilt, starogorenje nemšk. hëlza, srednjenemšk. helze, Heft, Schwertgriff. Tudi slovanščina ima sorodno besedo ali v obliki: korda, litovsk. karda-s, Degen, Schwert, staronord. hialt, Schwert, v nemščini samo znano hëlza, Schwertgriff. Tudi P. Markovih nesnag je več v slovarji, tako limbar, Lilie. P. Markus je besedo skoval po imenu grada na Kranjskem: Limbarje, kar je nemška kancelija prestavila v Lillenberg, mesto Fichtenberg; poljsko in slovašk. limba, pinus pinea. In takih neznosljivih napak je obilo, ki se morajo vendar enkrat iztebiti.

Davorin Terstenjak.

Razne vesti.

Duhovske spremembe v Kerški škofiji. Č. g. fajmošter pri Št. Miklavžu v Belaškem predmestju Bramér Andrej je imenovan za mestnega fajmoštra v Št. Andražu in čast. g. Hofer Lovr., fajmošter v Klančah, je dobil faro Knezovo. — Č. g. Payr Greg. pride od Hüttenberga za kaplana v Roje in č. g. Segl Vilj. na njegovo mesto v Hüttenberg; č. g. Bauer Sim. gre od Št. Martna na Grobniškem polji za provizorja na Visoko Bistrico in č. g. Wernig Seb. od Kernskega gradu za kaplana v Nemško Kapljo. — Umerla sta: dne 24. febr. č. g. Zusner Pet., zlatomašnik in fajmošter v pokoji; dne 2. marca č. g. Janez vitez Grotenegg, fajmošter v Št. Jakobu v Lesah. — Do 15. aprila so razpisane fare: Gutštajn; Št. Štefan pri Trušnjah; Št. Jakob v Lesah; Kornat in Lesnik.

Družba sv. Mohora. Gotovo bode naše častite bralce zanimalo pozvediti, kako stoji letos z udi priljubljene družbe sv. Mohora. Natanko število družnikov jim še ne moremo povedati; to je še le v dveh mesecih mogoče, ko obširni imenik razredimo in sestavimo; ali toliko jim pa že moremo naznaniti, da je število tudi letos zdato poskočilo in je družba pridobila zopet lepo število novih udov. Prešteli smo jih poveršno in našli, da bodj jih vseh vkup več ko 25.000. Kdo ne sterini nad tako velikansko družbo in se ne veseli mogočnega napredka?

Slovanski elementi v Venetščini se imenuje učeno književno delo, katerega II. del je ravnokar izdal naš slavni starinoslovec g. Dav. Terstenjak. Knjižica obsega bogato zbirko jezikoslovnih preiskav in zgodovinskih razprav, po katerih učeni, neutrudljivi pisatelj dokazuje, da so bili starodavni Veneti slovenske rodbine.